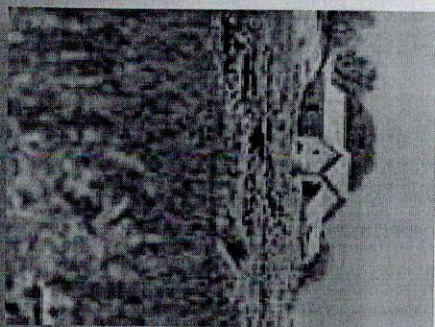
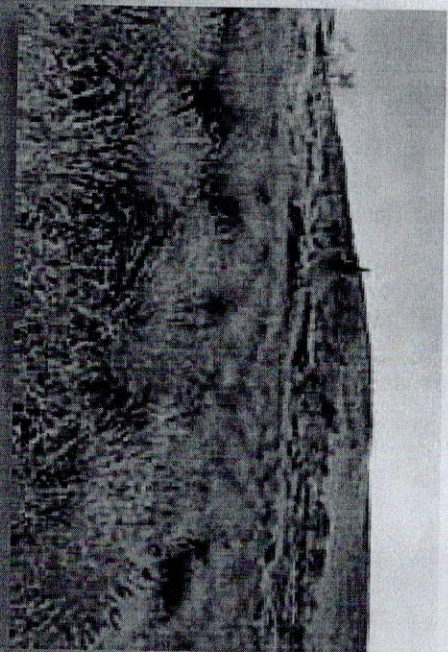

Prilog 2.2: Putovi lavande otoka Hvara, Projekt IPA CBC CRO BIH: Mediteransko
ljekovito bilje, str. 7. i 8.

PUTOVILAVANDE OTOKA HVARA

PUTOVI LAVANDE OTOKA HVARA

Priredili

Mirna Bojanić Rebac i Mario Rebac

Recenzenti

biolog dr. sc. agronomije Marija Jug-Dujaković,
mag. ing. agroekologije Tonka Ninčević

Fotografije

Mario Romulić

Kartu izradio

Vančo Rebac

Za Projekt IPA CBC CRO BIH:

Meditransko ljekovito bilje

MED MED HERBS

MiM tisak d.o.o. za grafičke usluge i trgovinu

JELSA, 2014.

Projekt financira Europska unija

Projekt Mediteransko ljekovito bilje financira se sredstvima Europske unije putem IPA programa prekogranične suradnje Hrvatska – Bosna i Hercegovina 2007.-2013. Vodeći projektni partner u Republici Hrvatskoj je Općina Jelsa. Federalni agromediteranski zavod Mostar nositelj je projekta u Bosni i Hercegovini. Osim vodećih partnerskih institucija, u provedbi projekta sudjeluju brojni projektni partneri: Institut za jadranske kulture i melioraciju krša, Split; Asocijacija za ekonomski razvoj REDAH, Mostar; udruga Dalmatica Viva, Hvar; i Udruga za regionalni i ruralni razvoj Hercegovački STAP, Ljubuški. Pridruženi partner je udruga za revitalizaciju Velog Grablja Plover na otoku Hvaru.

Cilj je projekta poticanje gospodarskog razvoja prekograničnih krajeva povezivanjem, suradnjom i jačanjem poduzetništva u poljoprivredi. Aktivnosti projekta usmjerene su ponajprije na povećanje konkurentnosti poljoprivrede unapređenjem prerađivačke tehnologije, kvalitete proizvoda i prezentacije na tržištu boljim povezivanjem poduzetnika, istraživačkih ustanova i ustanova koje podupiru poduzetništvo i razvoj na opisanom području.

TRADICIJA DUGA STOLJEĆIMA

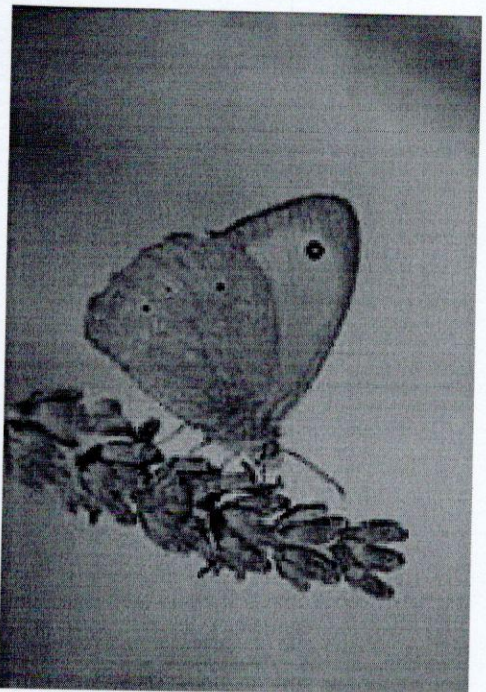
Skupljanje, sadnja i prerada ljekovitog bilja na otoku Hvaru imaju dugu tradiciju, pa je to bio jedan od važnijih izvora prihoda i ugleda otoka stoljećima, a otočani su se njime liječili i koristili ga u higijenske svrhe. Tako je već 1462. g. zabilježeno da je Veliko vijeće Hvarske komune zadužilo jednog ljekarnika – *aromatarius*, da brine o opskrbi ljekarne potrebnim lijekovima, koji su se uglavnom radili od biljaka. Zabilježeno je također da je obitelji Gariboldi, koja se doselila iz Milana na Hvar, izvozila ljekovite trave i tim se poslom toliko obogatila da su u XVI. st. gradili kuće i ljetnikovce na otocima Hvaru i Visu.

Gospodarska proizvodnja ružmarinova lista i ulja u Dalmaciji započnje u XVII. st., a širi se u XVIII. stoljeću, posebno na Hvaru i Šolti. Narочito se intenzivira od 1740. godine, kad počinju masovne sječe divljeg ružmarina za proizvodnju suhog lista i destilaciju, čemu se protive pčelari. U XIX. st. bilo je na Hvaru nekoliko tvornica ružmarinovog eteričnog ulja. U vrijeme Napoleona na poticaj Francuza započela je značajnija trgovina ružmarinovim uljem.

Početkom XIX. st. Josip Marinković iz Hvara proizvodi diljem Europe omiljenu "Vodicu mađarske kraljice", kozmetički pripravak na bazi ružmarinova ulja, za koju je dobio ekskluzivnu povlasticu bečke dvorske komore na osnovi mišljenja Medicinskog fakulteta u Beču. Godine 1818. stanovitu količinu kupila je austrijska carica majka za bečki dvor, a sačuvan je reklamni prospekt Marinkovićeve vodice iz 1839. g. u kojemu se nabrajaju njezine kvalitete.

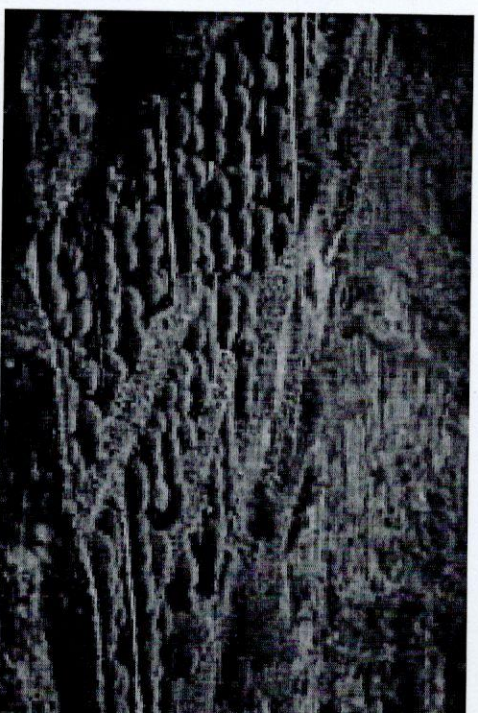
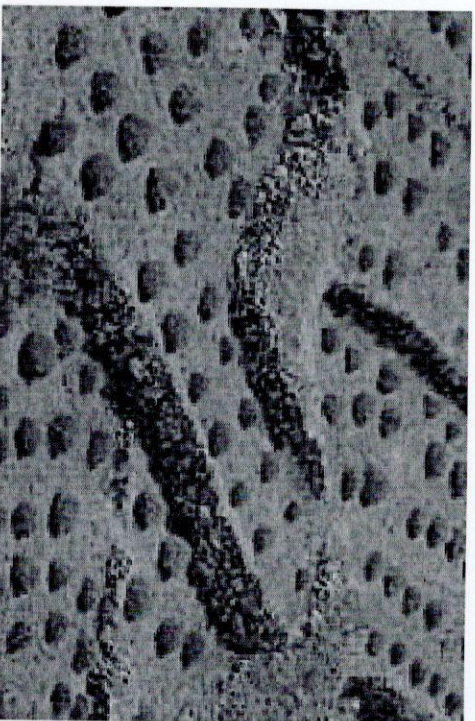
Tek krajem XIX. stoljeća započinje uzgoj ružmarina na otocima Hvaru, Visu i Šolti, a u mjestu Velom Grablju na otoku Hvaru osnovana je 1902. godine i prva ružmarinska zadruža. Proizvodnja se širi i doseže 20 tona ružmarinovog ulja. Danas proizvodnja suhog lista i eteričnog ružmarinovog ulja na otoku Hvaru jedva da postoji.

Za lavandu se kaže da se u Dalmaciji počela uzgajati poslije Prvog svjetskog rata u vrijeme poznate vinske krize. Međutim, u nekim dokumentima za vladavine Mletačke Republike spominje se da su drvo, južno voće (agrumi), med, vosak te lavanda i ružmarinovo ulje bili važan oslonac izvoza, ali i da su služili za upotrebu Hvaranina. Spomi-

nje se i sudski spor iz 1692. godine gdje se obitelji Zanetti i Kovačević sude oko prava na žetvu ružmarina i na proizvodnju lavande. Godine 1717. zapisano je da je "Kraljičina voda" (Aqua della regina), čiji je sastojak uz ružmarin vjerojatno bila i lavanda, poslana s otoka Hvara na Vis za liječenje oboljelog od astme. Lavanda i ružmarin se spominju u dokumentima iz 1781. i 1784. godine, a jedan dopis s Hvara iz 1786. godine potvrđuje prodaju ružmarina u selu Brusju nedaleko od grada Hvara te oko 80 barela godišnje proizvodnje lavande na otoku. (*Marijan Jukić i Christian Bašić, "Poljoprivreda na otoku Hvaru za vrijeme uprave Metlačke Republike", Hrvatsko geografsko društvo, geografija.hr, 3. 12. 2004.*)

Glavno područje uzgoja lavande na cijelom današnjem hrvatskom primorju bio je otok Hvar, gdje se najviše sadio lavandin. Prije zama-ha turizma uzgoj lavande odnosno lavandina bio je značajan izvor prihoda mnogih domaćinstava na otoku. Od prodaje lavandina uija od sredine XX. st. do kraja osamdesetih godina izgrađene su mnoge kuće i školovane generacije mladih.

Lavandin

Neke se vrste lavande lako križaju. Lavandin (*Lavandula x intermedia* Emeric ex Loisel., sinonimno *L. hybrida* Emeric ex Loisel.) je hibrid uskolisne (*L. angustifolia* Mill.) i širokolisne lavande (*L. latifolia* Medik.), spontano nastao u pritodi tamo gdje se te dvije vrste preklapaju, kao u sjeveroistočnoj Španjolskoj i na jugoistoku Francuske. Ima značajke obje vrste od kojih potječe, a budući da je sterilan može se samo vegetativno razmnožavati.

Lavandin se oblikuje u drvenasti poluloptasti grm visok 80 do 140 cm. Listovi su nasuprotni, usko eliptični do obrnuto jajasti, cjelovita ruba, sivo-zelenkaste do sivo-srebrne boje, s baršunastim pokrovom dlacića. Cvatne su stabljike razgranate, duge 60 do 90 cm, četverobridne. Cvjetovi u klasolikom cvatu su ljubičasto-plave do bijele boje. Eterično ulje nalazi se u žljezdastim dlakama čaški. Cvjeta oko mjesec dana u lipnju i srpnju. Lavandin raste brže od uskolisne lavande, ima intenzivniji miris i sadrži više cvjetova i cvjetnih izbojaka. Zato daje i puno veći prinos eteričnog ulja, pa je njegovo ulje znatno jeftinije, što ne znači i da je

lošije. Glavni sastojci ulja su linalol i linalil acetat, jednako kao i kod uskolisne lavande, a najviše se ta dva ulja razlikuju po količini kamfora. Ulje lavandina se koristi u kozmetici za opću njegu kože, a djeluje smirujuće poput prave lavande, iako nešto slabije, pa se dodaje u masazne pripravke i kupke. Ima snažno antiseptičko i bakteriцидно djelovanje, pa je pogodno za njegu kože, kod ugriza i uboda insekata, potiče brže zacjeljivanje manjih rana, prštića i opekliа, а ima i protuupalna svojstva. Zahvaljujući glavnom sastojku eteričnog ulja – linalolu, djeluje kao analgetik (opušta mišiće) te na taj način umiruje i ublažuje grčeve. Kao oblog ublažava opekline i rane, jer ima snažno antiseptičko djelovanje. Ulje se može koristiti za masažu, jer poboljšava cirkulaciju krvi na području tijela gdje se nanosi. Upotrebljava se i u liječenju reumatizma, migrene, glavobolje, nesarnice te pomaže kod nervoze, napetosti i problema s probavnim i menstrualnim grčevima.

Suhim cvjetovima pune se pak platnene vrećice koje osvježavaju prostor i štite odjeću od moljaca. Napokon, med od lavandina izuzetno je cijenjen.

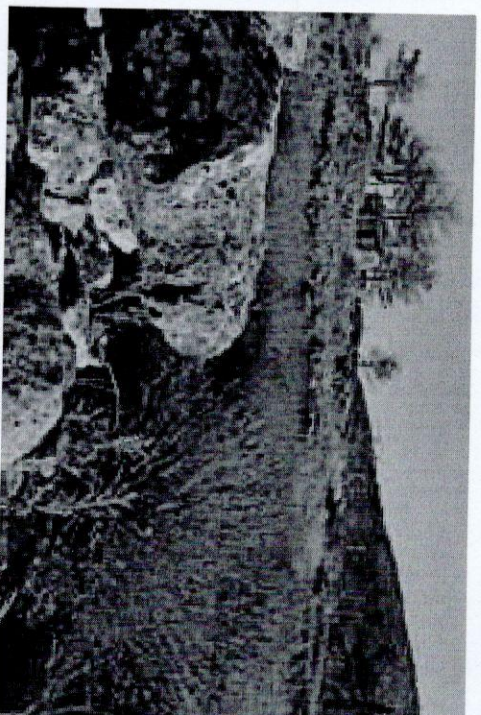
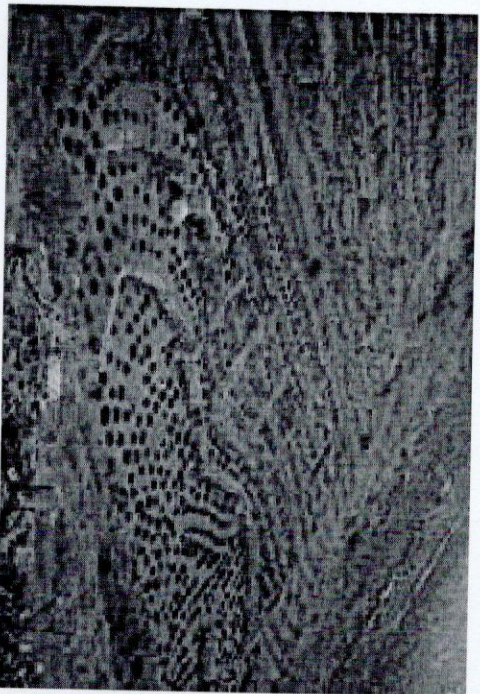
LAVANDA NA HVARU

Hvar je u nas poznat kao otok lavande i "hvarska lavanda" je na-
daleko poznata. Uskolisnu lavandu na Hvaru zovu jednostavno
"vera". Nekoć davno su je sadili, ali se nije pokazala dobrom, jer
ta vrsta traži hladniju i vlažniju klimu. Danas je ima podivljale
na nekim dijelovima otoka. Lavandin pak na Hvaru izvrsno raste
i ima dugu povijest uzgoja. Na otoku se mogu naći dvije "vrste"
lavandina. Hvarani jednu zovu *lavanda*, stara ili *bila*, a drugu
budrovka, *čorna* ili *modrulja*.

Valja, međutim, dodati da se hvarska budrovka uz državne potica-
je nakon 2000. g. sadi na značajnim površinama u kontinentalnoj
Hrvatskoj te u Istri, no moguće je da su svojstva tih nasada različi-
ta u odnosu na Hvar, jer je poznato da lavanda reagira na drukčije
tlo, visinsku razliku i klimatske uvjete.

Budrovka

Prema otočkoj priči, budrovka je dobila ime po obitelji Budrović u
čijem je vrtu u mjestu Velom Grablju na otoku Hvaru navodno otkri-

vena 1948. godine. Moguće je da je budrovka jedinstven hvarski kul-
tivar lavandina zbog klime, specifičnosti tla, insolacije i padalina. Na
biljku i njeno eterično ulje izrazito utječu klimatski uvjeti. Pri nedo-
vojnoj svjetlosti cvatnja stagnira, a time se znatno smanjuje sadržaj
eteričnog ulja u cvatu te količina estera u njemu. O izloženosti suncu
izravno ovisi kvaliteta i kvantiteta eteričnog ulja. Oblačno vrijeme
može utjecati na smanjenje količine eteričnog ulja za 30-50 %, a koli-
čine estera u ulju mogu se smanjiti i 20-30 % (*Ljerkovito* i *aromatično*
bilje – *Lavanda*, Hrvatski zavod za poljoprivrednu savjetodavnu služ-
bu). No ti presudni uvjeti na otoku Hvaru su se idealno posložili.
Posao koji predstoji je provjeriti hipotezu o autentičnosti hvarske
budrovke genetskim, biokemijskim i drugim znanstvenim analizama.

Nekad i danas

Hvarsko lavandino ulje podmirivalo je 90 posto potreba u bivšoj
Jugoslaviji, a na otoku se uzgajalo 10 posto svjetske proizvodnje la-
vande. Lavanda se, općenito govoreći, sadila na najmanje plodnom

